De Octopus-academie in de kleuterklas

Een praktijk voor binnenklasdifferentiatie en talentontwikkeling

Vrije Basisschool De Ark – Oekene

Vrije Basisschool Oekene

1. Identificatie van de voorbeeldpraktijk

We bespreken binnen deze praktijk de verrijking die ingezet wordt bij cognitief sterk functionerende (CSF) kleuters binnen de klaspraktijk.

De verrijking kan ook ingezet worden als middel om stimulerend te signaleren. We willen kleuters die een opmerkelijke interesse vertonen in het materiaal ook de kans geven om ermee aan te slag te gaan.

1.1. Fase van het zorgcontinuüm

- Brede basiszorg
- Verhoogde zorg (bv. verrijkingsklas)
- Uitbreiding zorg/individuele trajecten

2. Beschrijving van de voorbeeldpraktijk

2.1. Doelgroep

Wie behoort tot (uiteindelijke) doelgroep van de praktijk?

Alle kleuters die op één of meerdere ontwikkelingsgebieden nood hebben aan extra uitdaging, behoren tot onze doelgroep.

Tot de doelgroep van dit verrijkingsaanbod behoren onder meer **kinderen met een duidelijke ontwikkelingsvoorsprong (deze kan tijdelijk zijn) en CSF-kinderen**. Verrijking is niet exclusief voor CSF-kinderen. Elk kind met een ontwikkelingsvoorsprong verdient een passend aanbod. Het verschil zit hem vooral in intensiteit, duur en begeleiding van de verrijking. Het is belangrijk om niet in hokjes te denken.

Het is niet de bedoeling dat dit aanbod breed wordt ingezet voor alle kinderen.

Daarnaast kan het aanbod ook ingezet worden met als doel stimulerend te signaleren, dus wanneer de leerkracht merkt dat bepaalde kleuters bijzondere interesse tonen in specifieke materialen of activiteiten, kan zij/hij er bewust voor kiezen om deze kinderen te laten deelnemen aan enkele gerichte activiteiten.

Zijn er intermediaire doelgroepen? Zo ja, welke?

In de eerste plaats vormt de leerkracht een belangrijke intermediaire doelgroep. Zij of hij staat in voor het selecteren, aanbieden en begeleiden van de uitdagende activiteiten en speelt daarmee een cruciale rol in de kwaliteit van de implementatie.

Daarnaast kan ook de bredere klasgroep als intermediaire doelgroep beschouwd worden. Hoewel het aanbod zich richt op kleuters met nood aan extra uitdaging, zijn er indirecte effecten op andere kinderen in de klas. Zo kan het werken met gedifferentieerde en uitdagende activiteiten bijdragen aan een rijker leerklimaat, verhoogde betrokkenheid en meer kwaliteitsvolle interacties tussen kleuters. Wanneer elk kind de kans krijgt om te leren binnen zijn of haar zone van de naaste ontwikkeling, verbetert het leefklimaat voor iedereen.

Hoe wordt bepaald welke personen tot de doelgroep behoren?

De leerkracht selecteert kinderen **op basis van nauwgezette observaties** binnen de klaspraktijk. Daarbij houdt zij/hij ook rekening met mogelijke hindernissen die verrijking kunnen bemoeilijken.

Er is nog geen specifiek materiaal ontwikkeld om de observaties systematisch vast te leggen. Momenteel noteren de leerkrachten hun bevindingen in een persoonlijk observatieschrift. Deze observaties worden tijdens het maandelijks intern klasoverleg met de ZOCO besproken, waarna de ZOCO ze toevoegt aan het leerlingendossier in Smartschool.

Sommige kleuters met een sterk ontwikkelingspotentieel ondervinden bijkomende uitdagingen zoals leerproblemen, gedragsmoeilijkheden of taalachterstand (ook, maar niet enkel, bij anderstalige kinderen). In deze gevallen is het cruciaal om verrijking inclusief te benaderen, met aandacht voor differentiatie, toegankelijke instructie en emotionele veiligheid. Er is oog voor bepaalde gedragsindicatoren zoals een opvallende nieuwsgierigheid, het stellen van diepgaande of originele vragen, een groot doorzettingsvermogen bij uitdagende taken en een sterke behoefte aan autonomie. Daarnaast kunnen ook perfectionisme, gevoeligheid voor frustratie of een kritische houding ten opzichte van opdrachten signalen zijn. Wat betreft leerstijl vertonen deze kleuters vaak een voorkeur voor exploratief en ontdekkend leren. Ze denken flexibel, leggen spontaan verbanden en tonen een voorkeur voor complexere en minder gestructureerde opdrachten. Ze hebben nood aan betekenisvolle leeractiviteiten waarin ze actief kunnen meedenken en creëren. In termen van tempo valt op dat deze kinderen vaak snel nieuwe informatie oppikken en verwerken. Ze zijn vlug

door routineuze taken heen en kunnen zich vervelen wanneer het aanbod onvoldoende uitdaging biedt. Tegelijk kunnen ze bij interesse net langdurig en intensief met een taak bezig zijn. Tot slot spelen interesses een belangrijke rol. CSF-kleuters tonen vaak intense en soms uitzonderlijke interesses, waarbij ze zich diepgaand willen verdiepen in bepaalde thema's. Deze interesses gaan regelmatig gepaard met een sterke intrinsieke motivatie om te leren en te begrijpen.

Kinderen worden niet uitsluitend op basis van observaties geselecteerd. Ook wanneer uit **gesprekken met ouders** naar voren komt dat zij zich zorgen maken of bedenkingen hebben over het gepaste aanbod voor hun kind, kan de leerkracht beslissen om verrijking aan te bieden. Er zijn 2 geplande oudercontacten per jaar, volgens schoolafspraak vinden deze plaats in oktober en maart. Ouders kunnen de leerkrachten uiteraard ook tussendoor aanspreken. Indien nodig wordt er een extra gesprek ingepland.

Wanneer een kind bij ons op school start, wordt een **beginsituatieanalyse** opgesteld. Daarin wordt de informatie uit de oudervragenlijst en de observatiefiche van de "gouden weken" (ingevuld door de klasleerkracht) samengebracht door de zorgcoördinator. Indien hierbij opvallende elementen aan het licht komen, kan reeds beslist worden het kind te laten deelnemen aan de verrijking.

Het gaat over kleuters die zich op één of enkele domeinen opvallend vlot ontwikkelen, zonder dat er formeel sprake is van cognitief sterk functioneren. Dit kan gaan over cognitieve domeinen (zoals wiskunde en taal), maar evengoed over het sociaal-emotionele, of het creatief en abstract denken (zoals fantasie, probleemoplossend denken, filosoferen)

Daarnaast kan de volledige klasgroep deelnemen aan vooraf geselecteerde klassikale activiteiten, met als **doel stimulerend te signaleren**. Via deze aanpak willen we ook onderpresteerders tijdig herkennen en ondersteunen.

Betrokkenheid doelgroep

De **klasleerkrachten** werden actief betrokken bij de praktische vormgeving van het verrijkingsaanbod. Ze werden bevraagd over hun voorkeuren met betrekking tot de manier waarop ze het aanbod het liefst zouden inzetten, evenals over de haalbaarheid ervan op het vlak van ruimte en organisatie. Daarnaast werd er vooraf gepeild naar de voorwaarden die zij essentieel vinden om het aanbod op een kwalitatieve en succesvolle manier te kunnen implementeren.

Gedurende het proces werd regelmatig gepeild of de inhoud en aanpak volgens hen aansloten bij de doelgroep, de interesses van de kleuters en hun zone van naaste ontwikkeling. Deze continue afstemming zorgde ervoor dat het aanbod relevant en haalbaar bleef binnen de klascontext.

De kleuters werden in een beperkte mate betrokken bij de ontwikkeling van het verrijkingsaanbod. Er werd soms iets aangeboden tijdens de zorgmomenten. Dit vooral om na te gaan of de verrijking binnen de zone van de naaste ontwikkeling paste.

Daarnaast werd er regelmatig teruggekoppeld naar de **werkgroep CSF**. Ook de **leerkrachten van het eerste leerjaar** werden bevraagd, zodat hun noden en verwachtingen eveneens meegenomen konden worden. Met het oog op een zo vlot mogelijke overgang van de kleuterklas naar het lager onderwijs (continuïteit) werd daar reeds een eerste aanzet gegeven tot het selecteren en aanbieden van verrijking op een vergelijkbare manier als in de kleuterklas. Dit proces vraagt echter nog verdere uitwerking.

2.2. Doel

Hoofddoel

Het centrale doel van deze praktijk is **kleuters die nood hebben aan extra uitdaging, gerichte en betekenisvolle opdrachten aan te bieden**. Deze opdrachten zijn zowel verdiepend als verbredend, met als doel hun verdere ontwikkeling en leerproces te stimuleren.

We merken dat dit niet alleen leidt tot een verhoogde betrokkenheid, maar ook tot een groter welbevinden bij de kinderen. Door nauw aan te sluiten bij hun zone van naaste ontwikkeling, willen we hun volledige groeipotentieel aanspreken en ondersteunen.

Subdoelen

CSF-kleuters vertonen een versnelde en/of diepgaande ontwikkeling op één of meerdere cognitieve ontwikkelingsdomeinen. Deze kinderen beschikken over een verhoogd leerpotentieel, maar lopen tegelijk een aanzienlijk risico op onderwijsgerelateerde problemen indien hun specifieke noden onvoldoende worden onderkend. Verrijking vormt dan ook een pedagogisch noodzakelijk instrument om deze doelgroep adequaat te ondersteunen.

Eén van de centrale subdoelen van verrijking is het **voorkomen van leerdemotivatie** als gevolg van een structureel gebrek aan uitdaging. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong die repetitieve of te eenvoudige taken aangeboden krijgen, vatbaar zijn voor **schoolse frustratie, onderpresteren** en een **negatief zelfbeeld**. Zonder tijdige en aangepaste interventie kan dit leiden tot **schoolmoeheid** of het **vastlopen in het leerproces**, met mogelijke gevolgen op lange termijn voor hun academisch traject en socio-emotioneel functioneren.

Het verrijkingsaanbod is daarom gericht op zowel **cognitieve stimulatie** (via verdiepende en verbredende opdrachten) als op het oefenen van **executieve en metacognitieve vaardigheden**. Dit omvat onder meer het bevorderen van **analytisch denken, probleemoplossend vermogen, creativiteit** en **emotieregulatie** bij het omgaan met uitdagingen.

Daarnaast wordt sterk ingezet op het ontwikkelen van een **groeimindset** (Dweck, 2006), waarbij kinderen leren dat intelligentie niet statisch is, maar ontwikkeld kan worden door inzet, strategie en

volharding. Dit vormt een cruciale beschermende factor bij CSF-kleuters, die anders risico lopen op het ontwikkelen van een **fixed mindset** waarbij fouten worden vermeden en succes wordt gezien als bewijs van aangeboren talent.

De verrijkingsaanpak heeft dus een multidimensionaal karakter en beoogt niet alleen de cognitieve groei te bevorderen, maar ook de **sociaal-emotionele ontwikkeling, motivatie en leerattitude** van het kind te versterken. Door proactief en doelgericht te verrijken, creëren we een leeromgeving waarin CSF-kleuters zich competent, betrokken en veerkrachtig kunnen ontwikkelen.

2.3. Aanpak

Algemene opzet van de voorbeeldpraktijk

Tijdlijn verrijkingsaanpak CSF-kleuters – één schooljaar

September – december (1e trimester)

- Analyse van noden bij CSF-kleuters en doelbepaling
- Opzoeken, selecteren en uitwerken van verdiepend & verbredend materiaal
- Afstemming en overleg met kleuterleerkrachten (praktische haalbaarheid, doelgroep, aanpak)
- Voorbereiden van mobiele verrijkingsmodules (rolwagentjes)

Februari (start 2e trimester)

- Implementatie van de verrijking in de klaspraktijk
- Observatiegestuurde selectie van deelnemende kleuters door de leerkracht
- Introductie van het materiaal bij de doelgroep
- Focus op begeleiden van zelfregulatie, groeimindset en het omgaan met de leerkuil

Maart – mei

- Verdieping van het aanbod en integratie in de klaswerking
- Cyclische bijsturing op basis van observaties en feedback
- Evaluatie van effect op motivatie, leerhouding en betrokkenheid

Juni (einde schooljaar)

- Overgangsbespreking met leerkracht van het volgende leerjaar

- Overdracht van observaties, ervaringen en noden
- Reflectie op werking en voorbereiden verfijning voor volgend schooljaar

Concrete inhoud van de voorbeeldpraktijk

Elke klas wordt voorzien van een **mobiele verrijkingsmodule** – een rolwagentje met gevarieerde, didactisch onderbouwde materialen, die uitnodigen tot verdiepend en verbredend leren. De opdrachten zijn ontworpen om hogere orde denkvaardigheden (Bloom, 1956), probleemoplossend vermogen en creatief denken te stimuleren. Daarbij wordt ook ingezet op het versterken van executieve vaardigheden, zoals taakinitiatie, flexibiliteit en volgehouden aandacht.

De klasleerkracht speelt een sleutelrol in het selecteren van kinderen voor deelname aan dit aanbod. Vanuit een **observatiegestuurde benadering** beslist de leerkracht (op basis van gedragsindicatoren, leerstijl, tempo en interesses) wie in aanmerking komt. Dit gebeurt steeds in nauwe afstemming met eerdere gegevens, collegiale consultatie en signalen vanuit het gezin. Hier helpt de beginsituatieanalyse ons mee en de oudercontacten die sowieso voor elke kleuter 2 maal per jaar plaatsvinden (zie ook hoger bij 'Hoe wordt bepaald welke personen tot de doelgroep behoren?'). Deelname aan het verrijkingsaanbod is dus geen vast gegeven, maar een **dynamisch proces dat inspeelt op de zone van naaste ontwikkeling** (Vygotsky, 1978).

Een bijkomend doel van het aanbod is het **versterken van leermotivatie en doorzettingsvermogen**. Verrijking biedt CSF-kleuters de kans om niet alleen te excelleren, maar ook om geconfronteerd te worden met uitdagingen waarvoor ze echt moeite moeten doen. Dit laat hen ervaren dat **leren een proces is dat gepaard mag gaan met fouten, vertraging en inspanning** – een cruciale ervaring in het kader van het model van de *leerkuil* (James Nottingham, 2010). Door kinderen door deze leerkuil te begeleiden, stimuleren we de ontwikkeling van **frustratietolerantie, veerkracht** en het vermogen om met cognitieve dissonantie om te gaan. Zo hangt de leerkuil uit in de klas en worden de stapjes van de leerkuil besproken met de kinderen. De leerkuil komt regelmatig aan bod tijdens kringgesprekken waarbij we als doel hebben de kinderen inzicht mee te geven in het leerproces. Sommige spelletjes zijn voorzien van motivatieblaadjes (bv de smartgames). Zo zien kinderen concreet wat ze al hebben bereikt. De leerkracht kan eventueel een (kleine) beloning koppelen aan het bereiken van het einddoel zoals een sticker, stempel of tussendoortje uitkiezen.

Het stimuleren van een **groeimindset** (Dweck, 2017) is hierbij een kerncomponent: kinderen leren dat succes niet voortkomt uit 'slim zijn', maar uit inzet, strategie en leerbereidheid. Op die manier bouwen we aan een duurzame leerattitude en versterken we het zelfvertrouwen bij cognitief sterke kleuters. We zetten in op groeitaal en mindset. Er is een leerlijn mindset op school van het eerste kleuter tot en met het eerste leerjaar. We willen aan de hand van geselecteerde activiteiten en prentenboeken op geregelde tijdstippen bewust een activiteit inplannen rond mindset. Deze leerlijn is voor alle kinderen.

Het verrijkingsaanbod wordt bovendien **cyclisch geëvalueerd en bijgestuurd**. Op basis van ervaringen in de klaspraktijk, feedback van leerkrachten en observaties van kinderen wordt het

materiaal aangepast, verfijnd of uitgebreid. Deze **evidence-informed werkwijze** zorgt ervoor dat het aanbod relevant blijft, zowel inhoudelijk als didactisch.

Leerkrachten zijn vrij om ook themagebonden activiteiten en materialen tijdelijk toe te voegen aan de verrijkingsmodules. Zo kunnen ze nog meer inspelen op de interesses van de kinderen. Meestal is de verrijking een vast aanbod tijdens de vrije spel momenten. Dit is afhankelijk van het overige aanbod in de klas. Leerkrachten kunnen dit zelf kiezen. We merken dat kleuters er ook zelf om vragen. De meeste spelletjes en activiteiten kunnen ze per 2 doen of alleen. Meestal spelen ze per 2 met het aanbod.

Bij de start van het schooljaar laten we de kinderen vrij om in te gaan op dit aanbod, maar verrijking is niet altijd vrijblijvend. Zo kan het ook een opdracht zijn binnen conctractwerk in de derde kleuterklas. In het eerste en tweede kleuter kan er gewerkt worden met één of meerdere verplichte opdrachten per week.

Om het aanbod zo rijk en gevarieerd mogelijk te maken, werd er bewust gekozen voor **verschillende mobiele verrijkingsmodules per klasniveau**. In de eerste kleuterklas zijn er drie verschillende modules voorzien, in de tweede en derde kleuterklas telkens twee.

Deze opzet maakt het mogelijk om de modules **onderling uit te wisselen tussen parallelklassen** binnen hetzelfde leerjaar. Hierdoor ontstaat een **breder en diverser aanbod**, zonder dat er voortdurend nieuw materiaal moet worden aangekocht of uitgewerkt. Kleuters krijgen op deze manier toegang tot uiteenlopende opdrachten en materialen, wat hun betrokkenheid en nieuwsgierigheid verhoogt. De lijst met gebruikte materialen die standaard aanwezig zijn in de modules kan u als bijlage vinden.

De leerkrachten stemmen onderling af wanneer gewisseld wordt, afhankelijk van het ritme en de noden in de klas. Deze **flexibele uitwisseling** ondersteunt zowel de **continuïteit als de vernieuwing** van het verrijkingsaanbod binnen de dagelijkse klaspraktijk.

Aan het einde van elk schooljaar worden de ervaringen en observaties gebundeld in een **gestructureerd overgangsgesprek** met de leerkracht van de volgende klas. Deze overdracht draagt bij aan een doorgaande ontwikkelingslijn en waarborgt continuïteit in de pedagogische begeleiding van deze doelgroep.

Door verrijking op deze manier te integreren binnen het basisaanbod, creëren we een leeromgeving die niet enkel cognitieve stimulatie biedt, maar ook ruimte laat voor persoonlijkheidsontwikkeling, zelfregulering en motivatie tot levenslang leren.

3. Uitvoering

Materialen

Het verrijkingsmateriaal werd zorgvuldig samengesteld met aandacht voor uitdaging, variatie en praktische inzetbaarheid in de klas. We kozen doelbewust voor materialen die kleuters uitdagen tot denken, creatief handelen en doorzetten.

Een groot deel van het aanbod komt uit gekende bronnen zoals de **'Denktijd'-map**, **'Slimme Kleuters en Groep 3' (deel 1 en 2)**, de **website van Juf Femke** en **diverse Instagrampagina's** rond verrijking.

Deze werden aangevuld met **denk- en gezelschapsspelletjes** die het logisch redeneren, strategisch denken en samenwerken stimuleren.

Daarnaast werd er bewust **materiaal aangekocht dat kleuters thuis niet snel ter beschikking hebben**, zoals uitdagende bouwsets van Haba, visueel-ruimtelijke opdrachten, fijne motoriekspelletjes met verhoogde moeilijkheid en creatieve denkopdrachten. Voor de **eerste kleuterklas** werd extra aandacht besteed aan **open-ended speelgoed**: materialen zonder vaste spelvorm die de kinderen uitnodigen tot vrij exploreren, probleemoplossend handelen en zelfgestuurde keuzes maken. Een lijst met enkele voorbeelden van het gebruikte materiaal is bijgevoegd als bijlage.

Alles werd overzichtelijk opgeborgen in mobiele verrijkingswagens per klas, zodat de leerkrachten het vlot en doelgericht kunnen inzetten, afgestemd op de noden van hun groep. Een foto van een verrijkingswagentje kan u als bijlage vinden.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De kleuterleerkrachten zijn de **centrale uitvoerders** van het verrijkingsaanbod in de klas. Zij staan in voor de selectie van de kinderen op basis van gerichte observaties en zorgen voor de praktische inzet van het materiaal binnen hun klaswerking.

Enkele jaren geleden volgden de leerkrachten een **pedagogische studiedag rond CSF-kleuters**, waarin het belang van tijdige herkenning en doelgerichte verrijking werd toegelicht. Deze vorming legde een belangrijke basis om verrijking als structureel onderdeel van het kleuteronderwijs te benaderen.

Bij de uitwerking van het aanbod worden de leerkrachten ondersteund door **twee leden van de werkgroep CSF (ZOCO en kleuterjuf)** van de school. Zij begeleiden het proces inhoudelijk en praktisch: van het opstarten van het verrijkingsaanbod tot het selecteren van geschikt materiaal en het vormgeven van de werkwijze per klas. De ZOCO heeft haar expertise opgebouwd via een opleiding bij Hoogbloeier. Daarnaast ook als deelnemer van een lerend netwerk bij Project Talent. De kleuterjuf beschikt over een expertise in het begeleiden van CSF-kleuters. Deze deskundigheid is

opgebouwd via gerichte zelfstudie, het volgen van relevante literatuur en webinars, en wordt verder verdiept door praktijkervaring binnen zorguren.

Ook na de implementatie blijven deze personen betrokken bij het **evalueren en bijsturen** van de praktijk. Zo zorgen we samen voor een groeitraject waarin het aanbod kan evolueren en blijvend afgestemd blijft op de noden en interesses van cognitief sterke kleuters.

Randvoorwaarden

Een eerste voorwaarde is **tijd en ruimte**: leerkrachten moeten over voldoende ruimte beschikken om het verrijkingsmateriaal te organiseren en aan te bieden, via een mobiele verrijkingskar. Daarnaast is het belangrijk dat er **structurele tijd** is voor observaties, overleg en het afstemmen van het aanbod op de noden van de doelgroep.

Een tweede randvoorwaarde is **professionele ondersteuning**. De betrokkenheid van iemand met ervaring rond CSF of een werkgroep CSF is cruciaal om het verrijkingsaanbod inhoudelijk vorm te geven, te evalueren en bij te sturen.

Ook de **teamvisie** speelt een sleutelrol: verrijking moet gedragen worden binnen het volledige kleuterteam. Afstemming, open communicatie en gezamenlijke reflectie verhogen de betrokkenheid en zorgen voor continuïteit.

Het is ook belangrijk dat het materiaal **toegankelijk, aantrekkelijk en voldoende gevarieerd** is, en dat het regelmatig vernieuwd of aangepast wordt op basis van klaservaringen.

Een effectieve aanpak combineert **compacten en verrijken**: overbodige herhaling schrappen én uitdagende opdrachten voorzien binnen de zone van naaste ontwikkeling. Zo ontstaat een leerlijn die motiveert en succeservaringen mogelijk maakt.

Verrijken zonder te compacten leidt tot **overbelasting**; compacten zonder verrijken tot leegte en demotivatie. Beide zijn slechts zinvol als ze in balans worden ingezet. Compacten is dan ook geen gemakzuchtig schrappen, maar een doordachte differentiatie op basis van beheersing. Vrijgekomen tijd wordt doelgericht benut om verdieping te bieden.

Bij het verrijken van CSF-kleuters focussen we niet alleen op ‘meer’ aanbieden, maar ook op bewust ‘weglaten’ wat overbodig is. Deze complementariteit vormt de kern van verrijkingsdidactiek.

De beschreven aanpak steunt op onderbouwde inzichten uit de ontwikkelingspsychologie, motivatie- en onderwijskunde. Door in te zetten op zone van naaste ontwikkeling, motivatie, zelfregulatie en groeimindset ontstaat een krachtig en flexibel kader voor het begeleiden van CSF-kleuters.

Verrijking draait **niet om moeilijkere leerstof**, maar om **brede ontwikkeling**: cognitief, sociaal-emotioneel en metacognitief. Wie kinderen uitdaagt in de diepte, versterkt hun leerhouding, veerkracht en leergierigheid.

Deze aanpak – stevig onderbouwd, gedragen door het team en vertaald naar de praktijk – vormt een duurzaam model voor inclusieve kleuterwerking.

Wanneer deze voorwaarden vervuld zijn, ontstaat een krachtige leeromgeving waarin verrijking haalbaar, duurzaam en betekenisvol kan worden ingezet voor cognitief sterke kleuters.

Kosten

De ontwikkeling van de mobiele verrijkingskarretjes vergde een aanzienlijke tijdsinvestering. Het selecteren, inhoudelijk uitwerken, bestellen, beoordelen en uittesten van het verrijkingsmateriaal nam gemiddeld **ongeveer 10 uur per leeftijdsgroep** in beslag. De 2 personen van de **werkgroep CSF** hebben aanzienlijk geïnvesteerd in het bevragen van leerkrachten, het uitwerken van een theoretische omkadering en het actief meewerken aan de concretisering van het aanbod. Dit gaat over **ongeveer 40 uren**.

Wat de materiële kosten betreft, maken we een onderscheid tussen twee componenten. Enerzijds zijn er de **logistieke kosten** voor de karretjes zelf, inclusief opbergmateriaal zoals bakjes en mapjes. Deze bedragen ongeveer **€ 60 per karretje**. Anderzijds zijn er de **kosten voor het didactisch materiaal**, wat neerkomt op ongeveer **€100 per karretje**.

4. Onderbouwing

Verantwoording

Onderbouwing van de verrijkingsaanpak voor CSF-kleuters

De verrijkingsaanpak zoals uitgewerkt in dit project richt zich specifiek op kleuters met een cognitieve voorsprong, ook wel aangeduid als CSF-kleuters. Deze doelgroep kenmerkt zich door een versnelde of meer diepgaande ontwikkeling op bepaalde ontwikkelingsdomeinen. Hoewel deze kinderen vaak sterke leerpotentie tonen, worden hun specifieke onderwijsbehoeften in de reguliere klaspraktijk niet altijd voldoende herkend of ondersteund. Zonder aangepaste stimulansen bestaat het risico op onderpresteren, leerdemotivatie en het ontwikkelen van een vaste mindset (Reis & McCoach, 2000; Dweck, 2017). Met dit verrijkingsaanbod willen we hier gericht op inspelen.

1. Pedagogische en didactische onderbouwing

De kern van de verrijkingsaanpak ligt in het bieden van leeractiviteiten die verdiepend en verbredend zijn ten opzichte van het basisaanbod. De opdrachten richten zich op hogere orde denkvaardigheden (zoals analyseren, evalueren en creëren volgens Bloom's taxonomie), creativiteit, probleemoplossend denken en zelfsturing(Sypré, 2025). Dit sluit aan bij het principe van

curriculumverrijking zoals gedefinieerd door VanTassel-Baska & Stambaugh (2006): het uitbreiden en verdiepen van het curriculum op maat van leerlingen met hoge cognitieve capaciteiten.

De verrijking wordt niet geïsoleerd aangeboden, maar is ingebed in de klascontext via mobiele verrijkingskarren. Deze aanpak ondersteunt differentiatie in de klaspraktijk en bevordert inclusie. Volgens Tomlinson (Tomlinson, et al., 2003) is een gedifferentieerde klaswerking essentieel om tegemoet te komen aan de diverse noden van leerlingen, waaronder ook zij die nood hebben aan extra cognitieve uitdaging.

2. Zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky)

Het verrijkingsaanbod is afgestemd op de **zone van naaste ontwikkeling** (ZNO) van het kind, een fundamenteel concept uit de ontwikkelingspsychologie van Vygotsky (1978). De ZNO verwijst naar het verschil tussen wat een kind zelfstandig kan en wat het kan bereiken met gerichte ondersteuning. Door opdrachten aan te bieden net boven het huidige niveau van het kind, stimuleren we niet enkel leerwinst maar ook het zelfvertrouwen en de leerattitude.

In de praktijk betekent dit dat kleuters niet zomaar “moeilijker werk” krijgen, maar opdrachten die aansluiten bij hun denkstijl, interesses en tempo. De klasleerkracht speelt hierin een sleutelrol door via observaties en het kindvolgsysteem gepaste selecties te maken en ondersteuning te bieden waar nodig.

3. Voorkomen van onderpresteren en leerdemotivatie

Onderpresteren bij begaafde kinderen kan ontstaan uit een gebrek aan aansluiting bij het aanbod (Whitmore, 1980). Kinderen die systematisch onder hun niveau werken, verliezen hun natuurlijke nieuwsgierigheid en motivatie om zich in te spannen. Dit kan leiden tot schoolmoeheid, faalangst of sociaal-emotionele spanningen.

Door CSF-kleuters uit te dagen met betekenisvolle en open opdrachten, wordt hun betrokkenheid verhoogd en hun **intrinsieke motivatie** aangesproken (Deci & Ryan, 1985). Zelfgekozen uitdagingen en ruimte voor eigen oplossingen geven kinderen het gevoel van autonomie en competentie – twee kernelementen van de zelfdeterminatietheorie, die verband houdt met duurzaam gemotiveerd gedrag.

4. Groeimindset en de leerkuil

Een belangrijk doel van de verrijking is het ontwikkelen van een groeimindset bij CSF-kleuters. (Dweck, 2017) Deze benadering sluit nauw aan bij het model ‘De kracht in jezelf’ van Jan Kuipers. Hij benadrukt dat elk kind beschikt over een innerlijke krachtbron – een combinatie van talenten, waarden, veerkracht en zelfbewustzijn – die aangesproken kan worden in een betekenisvolle leeromgeving. In dit model staan vijf pijlers centraal: zingeving, autonomie, relatie, competentie en veerkracht. Deze elementen vormen ook de ruggengraat van een verrijkende onderwijsaanpak voor CSF-kleuters: we bieden opdrachten aan die zinvol zijn, keuzemogelijkheden bevatten, erkenning

geven, echte competentie opbouwen en ruimte laten voor het leren omgaan met frustratie en reflectie(Kuipers, 2022).

De verrijkingsopdrachten zijn daarom bewust opgebouwd rond **het leerkuilmodel** (Nottingham, 2010). Kinderen worden uitgedaagd met taken waarvoor inspanning, doorzettingsvermogen en fouten maken nodig zijn. Door de rol van de leerkracht als begeleider binnen dit proces, leren kleuters omgaan met falen, frustratie en het zoeken naar alternatieven – competenties die essentieel zijn voor het leren op lange termijn (Claxton, 2002).

5. Executieve functies en zelfregulerend leren

Naast cognitieve uitdaging richt het verrijkingsaanbod zich ook op de **ontwikkeling van executieve** vaardigheden zoals werkgeheugen, cognitieve flexibiliteit en zelfcontrole. Uit onderzoek blijkt dat deze vaardigheden al vanaf jonge leeftijd ontwikkeld kunnen worden, en een voorspellende waarde hebben voor latere schoolprestaties (Diamond, 2013).

Ook het stimuleren van **zelfregulerend leren** is een belangrijk onderdeel. Volgens Zimmerman (2002) leren kinderen beter wanneer ze hun leerproces zelf kunnen plannen, monitoren en evalueren. In de verrijkingsaanpak krijgen kleuters opdrachten aangeboden die ruimte laten voor autonomie, reflectie en doelgericht handelen.

6. Cyclisch werken en praktijkgerichte bijsturing

Een sterk punt in onze aanpak is dat het aanbod **niet statisch** is, maar voortdurend wordt **bijgestuurd op basis van klaservaringen**. Leerkrachten, de werkgroep CSF en de zorgcoördinator verzamelen observaties, kijken samen wat werkt en passen het materiaal aan waar dat nodig is. Zo ontstaat een natuurlijke cyclus van uitproberen, evalueren en verbeteren.

Dit sluit mooi aan bij de **PDCA-cyclus (Plan – Do – Check – Act)**: we plannen een stap, proberen uit in de praktijk, kijken wat het effect is en sturen bij. Ook in actieonderzoek en design-based research vind je diezelfde werkwijze terug: theorie en praktijk vullen elkaar voortdurend aan (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.).

Ook het idee van ervaringsgericht onderwijs (Laevers, 2016) past hier: door aandacht te hebben voor betrokkenheid en welbevinden, krijgen we zicht op wanneer kinderen echt aan het leren zijn.

Zo zorgen we ervoor dat ons aanbod niet alleen theoretisch onderbouwd is, maar vooral afgestemd blijft op wat de leerlingen in de klas écht nodig hebben.

7. Overdracht en continuïteit

Tot slot wordt de effectiviteit van het aanbod versterkt door een gestructureerde **overdracht aan het einde van het schooljaar**. Leerkrachten van de volgende klas krijgen inzicht in de leerhouding, sterktes en specifieke noden van het kind binnen het verrijkingstraject. Deze continuïteit verhoogt

de kans dat het kind zich ook in het verdere traject gezien en ondersteund voelt, en voorkomt dat opgebouwde leerstrategieën verloren gaan.

Kwalitatieve communicatie gaat verder dan enkel gesprekken tussen leraren. Er zijn vaak veel verschillende partijen op een bepaalde manier betrokken. Zoals het schoolbeleid, een goede interne schoolcommunicatie rond de visie CSF moet ook duidelijk worden voor ouders en leerlingen. Informatie verzamelen in het leerlingvolgsysteem binnen brede zorg wordt ook aanbevolen van het begin, bij de instap op school. Intern klasoverleg, zorgoverleg of overleg met externe begeleiders is heel belangrijk. (Project Voorbeeldscholen Cognitief Sterk Functioneren, 2022)

Samenvatting werkzame elementen

Werkzame elementen van de verrijkingspraktijk

Inhoudelijk

- **Aansluiting bij de zone van naaste ontwikkeling**: kleuters worden uitgedaagd net boven hun huidige niveau.
- **Stimulering van hogere orde denken**: opdrachten focussen op redeneren, creëren en probleemoplossend handelen.
- **Ontwikkeling van metacognitie en executieve functies**: kinderen leren plannen, volhouden en reflecteren.
- **Begeleiding door de leerkuil**: kinderen leren omgaan met fouten en frustratie, wat veerkracht bevordert.
- **Groeimindset centraal**: inspanning en leren staan boven ‘slim zijn’.
- **Gerichte differentiatie**: de leerkracht selecteert op basis van observaties en interesses.

Praktisch

- **Mobiele verrijkingskar**: rijk gevuld, vlot inzetbaar, voldoende variatie en motiverend voor kleuters.
- **Inbedding in de klaswerking**: geen aparte structuur nodig, inzetbaar op maat van de groep.
- **Leerkrachtgestuurde toepassing**: professionele ruimte en verantwoordelijkheid.
- **Ondersteuning door ZOCO kleuterafdeling en zorgleerkracht**: bij uitwerking, opvolging en bijsturing.
- **Overdrachtsmomenten**: zorgen voor continuïteit naar het volgende schooljaar.
- **Cyclische evaluatie**: praktijk wordt bijgestuurd op basis van ervaringen en feedback.

Deze elementen zorgen samen voor een doelgerichte en haalbare aanpak die aansluit bij de ontwikkelingsnoden van CSF-kleuters.

Uitkomstenmonitoring

Binnen onze school wordt de effectiviteit van de verrijkingspraktijk systematisch opgevolgd aan de hand van zowel **kwalitatieve als praktijkgerichte evaluatie-instrumenten**. Er wordt niet gewerkt met formele voor- en nametingen, maar wel met continue observatie, reflectie en terugkoppeling vanuit verschillende perspectieven.

De **leerkrachten registreren hun observaties** rond betrokkenheid, motivatie, leerhouding en leerstrategieën bij deelnemende kleuters. Deze observaties worden besproken in teamoverleg en tijdens reflectiemomenten met de ZOCO kleuterafdeling. Deze reflectiemomenten vinden 1 keer per 3 maanden plaats tijdens het intern klasoverleg. Op basis hiervan wordt het aanbod bijgestuurd.

Daarnaast wordt ook de **ervaren meerwaarde door de leerkrachten zelf geëvalueerd**: in welke mate sluit het aanbod aan bij de noden van de doelgroep? Wat is het effect op de klaswerking? Dit doen we jaarlijks met de zorgleerkracht.

Ouders worden betrokken via oudercontacten, deze vinden standaard 2 maal per jaar plaats. Hun signalen over motivatie of veranderingen in het gedrag van hun kind vormen een waardevolle aanvulling.

Tot slot vindt er op het einde van het schooljaar een **overdrachtsgesprek** plaats waarin ervaringen, groeidomeinen en noden van het kind gedeeld worden met de volgende leerkracht. Op die manier wordt niet enkel het effect geëvalueerd, maar ook de continuïteit van de ondersteuning verzekerd.

Deze geïntegreerde aanpak zorgt ervoor dat de praktijk doelgericht, flexibel en duurzaam blijft.

Literatuurlijst:

- Claxton, G. (2002). *Building learning power: Helping young people become better learners*. TLO Limited.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985).*Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* New York: Plenum.
- Dweck, C. S. (2021). *Mindset: Verander je manier van denken om je doelen te behalen* (A. Bracke, Vert.). Uitgeverij SWP.
- Dweck, C. S. (2017). *Mindset: De weg naar een succesvol leven*. SWP.
- Tomlinson, C. A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., Brimijoin, K., Conover, L. A., & Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. *Journal for the Education of the Gifted, 27*(2-3), 119-145. https://doi.org/10.1177/016235320302700203
- Kompagnie, E. (2020). *Lessen volgens Bloom*. Uitgeverij Pica.
- Kuipers, J. (2015). *De kracht in jezelf: Een model voor persoonsvorming in het onderwijs*. Stichting NIVOZ.
- Laevers, F. (2016). *Welbevinden en betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang*. Expertisecentrum ErvaringsGericht Onderwijs. https://expertisecentrumkinderopvang.nl/images/bronnen/ferre-laevers-2016-welbevinden-en-betrokkenheid-als-toetsstenen-voor-kwaliteit-kinderopvang.pdf
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Actieonderzoek*. https://www.nji.nl/kennis/professionalisering/actieonderzoek
- NIVOZ. (z.d.). *De kracht in jezelf*. https://nivoz.nl
- Nottingham, J. (2017). *De leeruitdaging: Leerlingen helpen leren door de leerkuil* (A. van der Krogt, Vert.). Uitgeverij Bazalt.
- Peeters, W. (2018). *Lev Vygotsky: zijn onderwijsvisie kort uitgelegd*. Vernieuwenderwijs.
- Project Voorbeeldscholen Cognitief Sterk Functioneren (2022). *Mijn inspiratieboost – Aan de slag met cognitief talent in het onderwijs*. Die Keure.
- Redactie Expertis. (z.d.). *Carol Ann Tomlinson deelt haar kennis over differentiatie*. Expertis Onderwijsadviseurs.
- Redactie Onderwijskennis. (2021). *Differentiatie en onderwijskansen*. Onderwijskennis.nl
- Reis, S. M., & McCoach, D. B. (2000).The underachievement of gifted students: What do we know and where do we go? *Gifted Child Quarterly, 44*(3), 152–170.
- Robinson, A. (2008). Collaborative learning with peers of similar ability: Maximizing cognitive challenges. In S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children* (pp. 367–386). Springer.
- Steunpunt Passend Onderwijs. (2015). *Hoogbegaafdheid en extra ondersteuning: Hoe combineer je dat?* https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl
- Sypré, S., Soenens, B., Vansteenkiste, M., & Verschueren, K. (2025). The effect of a teacher training based on Bloom's taxonomy on the need-based experiences, motivation, and

engagement of cognitively gifted and typical students. *European Journal of Psychology of Education, 40*(1), 47. https://doi.org/10.1007/s10212-025-00944-8

- Tieso, C. L. (2005). The effects of grouping practices and curricular adjustments on achievement. *Journal for the Education of the Gifted, 29*(1), 60–89. https://doi.org/10.4219/jeg-2005-349
- Van Gerven, E., & van Geel, M. (2018). *Differentiëren is te leren: Omgaan met verschillen in de klas*. Pica Uitgeverij.
- Verhoeven, I., Sypré, S., Buyckx, S., Gypen, B., Jacobs, K., Mannaerts, D., Ryheul, I., Verheye, D., & Verschueren, K. (2022). *Mijn inspiratieboek/Boost: Aan de slag met cognitief talent in het onderwijs*. Die Keure.
- VanTassel-Baska, J., & Stambaugh, T. (2006).*Comprehensive curriculum for gifted learners* (3rd ed.).Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Sypré, S., Soenens, B., Vansteenkiste, M., & Verschueren, K. (2025). The effect of a teacher training based on Bloom's taxonomy on the need-based experiences, motivation, and engagement of cognitively gifted and typical students. *European Journal of Psychology of Education, 40(*1), 47. https://doi.org/10.1007/s10212-025-00944-8

https://www.nji.nl/kennis/professionalisering/actieonderzoek

Bijlage 1: Foto van een verrijkingsunit

Bijlage 2: Enkele materialen die in de verrijkingsunits worden aangeboden.

-Spelletjes van het merk Janod
-Bouwsets en spelletjes van het merk Haba
-Wild animal family match (memory mama-baby-dier)
-Criterio en andere spelletjes van het merk Djeco
-Kruisjesblokken om te bouwen (Janod)
-Plusplusjes met stappenplannen
-Tel en kleur-feest: kopies + dobbelsteen
-Tekenopdrachten: 'Dit is geen dak van een huis, wat is het wel?' – 'Dit is geen hoed voor carnaval, wat is het wel?' – 'Vormen veranderen: dit is geen driehoek, het is een…'
-3 X 'Vind jij alle tweetallen?' (Op A3)
-Pixeltekeningen
-Stempelspel met uno-kaarten (set uno – stempelstiften – kopies)
-Letterkleurplaten
-Zoek en vind alle 2-tallen
-Cijferdoolhof
-Cijfermemory Kikker (11 – 20)
-Vouwboek en vouwblaadjes
-Smartgames
-Cijferdoolhof
-Sudoku
-Woordzoekers

Kring:
-Fotoverhalen
-Denkvierkanten
-'Hoeveel onthoud jij in 1 minuut?' (10, 12, 15 afbeeldingen)
- Wat-als-vragenspel